

---

УДК 811.161.1-2'373.611

Світлана Соколова

Інститут української мови НАН України, м. Київ

## ВПЛИВ КОНТАКТНОЇ МОВИ: ДЖЕРЕЛО ПОМИЛОК ЧИ ДЖЕРЕЛО ЗБАГАЧЕННЯ?

*У статті на матеріалі термінів медико-біологічної галузі розглянуто проблему впливу на українську мову російської, поширеність якої у фаховій сфері, з одного боку, провокує інтерференцію в плані використання словотворчих засобів, не властивих українській мові, а з іншого — може бути потужним джерелом розвитку власної української термінології, пропонуючи розвинену систему наукових понять, вже засвоєних мовцями, але таких, що потребують адаптації до виражальних засобів української мови. Аналіз низки російсько-українських словників (двох загальномовних академічних, які відділяє період у понад 30 років, та кількох фахових зі сфери медицини та біології) засвідчив, що у новіших словниках повніше відображені терміни та терміноелементи, які в російській мові мають форму активного дієприкметника, невластивого українській мові, а відтак складного для перекладу, та триває пошук власнеукраїнських форм для передання відповідного значення. В українській частині нового російсько-українського словника (2011—2015), порівняно зі старим (1980-1981), серед аналізованих одиниць значно зменшилася частка прикметників у формі активних дієприкметників (з 42,5 % до 15,52 %), зовсім немає субстантивованих дієприкметників, натомість збільшилася кількість звичайних прикметників (з 57,5 % до 82,76 %). Найбільш фаховий підхід до вибору українського відповідника зафіксований у словниках, створених мовознавцями або за участю мовознавців, вони ж найповніше відображають аналізовані конструкції. Проте й у них нерідко відсутні одиниці, наявні, наприклад, у російсько-німецькому термінологічному словнику, багато аналізованих термінів і терміноелементів зафіксовано лише в загальномовних словниках і не зафіксовано у спеціальних.*

*Зважаючи на присутність російської мови у мовній свідомості більшості українців, для успішного функціонування української наукової термінології система наукових понять, відображена в російській мові, має бути максимально використана для розвитку української наукової термінології на українському мовному ґрунті за обов'язкової співпраці фахівців різних галузей з мовознавцями-лексикографами.*

**Ключові слова:** інтерференція, терміносистема, переклад, словник, словотвірна модель.

© С.О. СОКОЛОВА, 2016

Обмежене використання української мови в науковій і загалом у фаховій сфері за радянських часів негативно вплинуло на стан терміносистем різних галузей, а загальна тенденція до «зближення мов» спричинила сильний інтерферентний вплив російської мови на українську, зокрема й у сфері термінотворення. Російською мовою подавали текст дисертації, автореферату, публікували більшість наукових статей у галузях за межами гуманітарних наук. Переважно російською мовою відбувалося навчання майбутніх фахівців у ВНЗ.

Розширення суспільних функцій української мови, зокрема й у сфері науки, відбувається в умовах паралельного використання на тій самій території двох близькоспоріднених мов з неоднаковою комунікативною потужністю, що провокує посилення інтерферентного впливу саме в зонах розширення функцій (наприклад, у професійній сфері).

Водночас, присутність російської мови як базової у мовній свідомості більшості висококваліфікованих фахівців різних галузей дає змогу формувати власне українську наукову термінологію і розвивати науковий стиль з опертям на наявну систему понять, використовуючи національні засоби вираження.

Дотепер маємо невідповідність між реальним функціонуванням терміна в тексті, його поданням у різних словниках і відповідністю нормам сучасної української літературної мови одиниць, зафіксованих у різних джерелах. Розгляньмо деякі поняття, що функціонують у медичній галузі, використавши як вихідні терміни, зафіксовані в російській частині перекладних словників [Литв.; Нікон.; Присяж.; РНС; РУСНТ; РУС 1; РУС 2; Усат.; Черв.], та особливості їх відображення українською мовою (табл. 1) в текстах медичної тематики (одиниці рубрики «тексти» зібрала авторка статті особисто в результаті багаторічного редагування текстів медичної тематики й аналізу друкованих видань) та в російсько-українських словниках — як загальних, так і термінологічних.

Деякі одиниці у багатьох словниках не перекладено зовсім (рос. *приступообразный, поступление на лечение, протекание болезни* та ін.), незважаючи на те, що вони є, наприклад, у реєстрі російсько-німецького словника (*первобеременная, многородящая*) [РНС], деякі адекватно подано лише в одному словнику (рос. *поступать / поступить на лечение* — укр. *бути прийнятим на лікування* [РУС 2]; рос. *родостимулирующие средства* — укр. *родо(полого)стимулювальні засоби* [Литв.], переклад інших не відповідає сучасним нормам української мови, зокрема наведено одиниці у формі активних дієприкметників (*водовіднімаюча, рістактивуюча речовина, перво-, повторнородяща*), або переклад стосується іншого значення поданої у словнику лексеми (*поступление* — *надходження* [Усат.], (действие) *вступ*, (неоконч. д. — еще) *вступання, надходження* [Черв.]), в окремих випадках термін відсутній у спеціальних словниках, а в загальномовних в перекладі сплутано пароніми (*роділля* — *породілля*), до деяких термінів поруч із правильним перекладом наведено як варіант зрусифіковану форму (рос. *протекание, течение болезни* — укр. *проходження, перебіг, протікання*).

Співвіднесення в загальномовних словниках рос. терміну *первородящая* з укр. розм. *первістка* і тим більше зменш.-пестл. *первісточка* усуває його термінологічність і додає зайвий елемент значення, невластивий терміну, ‘жінка, яка народжує вперше і вперше вагітна’.

До того ж у СУМі знаходимо лише три значення цього слова: ‘перша дочка’, ‘корова, яка телиться перший раз’, ‘первоцвіт’ [СУМ VI 6: 119]. Відповідно у функціонуванні термінів у текстах трапляється ще більше огріхів, переважно зумовлених впливом російської мови — або прямим (поступлення на лікування, родорозрішення, протікання хвороби та ін.), або наївною спробою поширити семантичну структуру російської лексеми на

Таблиця 1. Особливості перекладу деяких медичних термінів

Російська мова	Українська мова		
	Тексти	Словники	Норма
водоотнимающее (вещество)	водовіднімаюча речовина	водовіднімаюча речовина (РУСНТ)	водовіднімальна
первобеременная	першовагітна	немає	першовагітна
первородящая	первородяща	першороділля першородка	жінка, що народжує вперше
поступать / поступить (на лечение)	поступати / поступити, надходити / надійти (на лікування)	бути прийнятим (на лікування) [РУС 2]	бути прийнятим (на лікування), госпіталізованим, ушпиталеним
поступление (на лечение)	поступлення, надходження	немає	прийняття, госпіталізація, ушпиталення
приступообразная (боль)	нападоподібний	немає	нападоподібний
протекание, течение (болезни)	протікання, проходження, перебіг	проходження, перебіг, (протікання)	проходження, перебіг
протекать, проходить (о болезни)	протікати, проходити	проходити, (протікати) (РУС 1, 2)	проходити (РУС 2)
родильница (лат. parturia)	роділля, породілля	породілля, [роділля]	породілля
родоразрешение	родо(полого)-розрішення	розродження	розродження
родостимулирующие (средства)	родо(полого) стимулюючі / (стимулювальні)	родо(полого) стимулювальні (Литв.)	родо(полого) стимулювальні, для стимулювання пологів
роженица (лат. puerpera) <sup>1</sup>	роділля, породілля, (поліжниця)	роділля, [породілля], (поліжниця)	роділля
ростактивирующее (вещество)	рістактивуюча (речовина)	рістактивуюча (речовина)	рістактивувальна, для активування росту

<sup>1</sup> В російсько-українських словниках (передусім загальних і навіть у деяких фахових) лексеми *роділля* і *породілля* переважно подано як спільнокореневі синоніми, водночас в медичній термінології заведено розрізняти поняття *роділля* (лат. *puerpera*, рос. *роженица*, нім. *Kreißende*, *Gebärende* — ‘жінка в процесі пологів’) і *породілля* (лат. *parturia*, рос. *родильница*, нім. *Wöchnerin* — ‘жінка в ранньому післяпологовому періоді’).

українську (пор. рос. *посылка поступила, больной поступил на лечение* — укр. *посилка надійшла, хворий \*надійшов на лікування*).

Отже, багато термінів і спеціальних слів або не відображені в російсько-українських словниках, або їхній переклад не відповідає повною мірою нормам сучасної української мови. За цих умов особливого значення набуває вдосконалення підходів до укладання сучасних російсько-українських словників — загальномовних і термінологічних. Об'єктивні причини недоліків фахових перекладних (російсько-українських) словників вбачаємо передусім у недостатній співпраці фахівців певної галузі з мовознавцями-лексикографами, у неповному врахуванні в реєстровій частині досвіду перекладних словників для інших мов тощо. Автори словників — фахівці певної галузі — є носіями спеціальної інформації, глибоко розуміють зміст терміну та його системні зв'язки з іншими термінами, але нерідко мають неповне уявлення про його місце в системі мови, що часом спричиняє копіювання форми одиниці вихідної мови (у цьому випадку — російської). Мовознавці краще усвідомлюють мовну системність терміна, проте не завжди повною мірою володіють системою фахових понять, чим зумовлена неповнота реєстру та недостатнє відображення синонімічних і ієрархічних зв'язків термінів, виражених словами та словосполученнями, інколи — неточність перекладу.

За період незалежності України створено цілу низку російсько-українських термінологічних словників з різних галузей, багато їх і в медичній сфері, однак усі вони не лише не є вичерпними, але й не розв'язують повною мірою проблем, пов'язаних із системними відмінностями української та російської мов, наприклад, з тим, що в російській мові термінами або компонентами термінів є активні дієприкметники або їхні транспозити (іменники або прикметники, що мають форму дієприкметників), тоді як українській граматичній системі вони не властиві. У радянський період заохочувалося вживання спільних з російськими українських мовних одиниць, зокрема й активних дієприкметників, що відображено в термінологічних словниках того часу. Зараз активні дієприкметники рекомендовано замінювати, передусім прикметниками із суфіксами **-н-/-івн-**, **-льн-**, **-уч-**, складними іменниками, іменниками із суфіксами **-ач**, **-ник/-льник**, **-ар**, **-янин** та ін., — наголошує К.Г. Городенська [2: 10], а Г. Голосовська, ретельно проаналізувавши поради, які висловлювали О. Курило, М. Сулима, С. Караванський, наводить 15 найуживаніших способів заміни згаданих форм [1: 70–71]. Мовознавці зауважують, що найважче відмовитися від одиниць у формі активного дієприкметника саме в термінології, адже вони стисло і точно передають ознаку предмета за виконуваною ним дією [2; 3], не відмовляються від них повністю й письменники [3: 62], обговорення цього питання не припиняється, зокрема й на сторінках журналу «Українська мова» [4: 99].

Далі у статті розглянуто способи перекладу (або відсутності перекладу) термінів або складників багатокomпонентних (2–3 компоненти) термінів, що мають у російській мові форму активного дієприкметника

(з одним або двома коренями) і вживаються у медичній і біологічній термінологіях для: а) називання жінки за кількістю пологів; б) характеристик болю; в) характеристик речовин; г) називання (характеристик) засобів медичного (біологічного) призначення. Лексеми у формі дієприкметника відібрано з російської частини всіх проаналізованих словників (75 одиниць). За мету поставлено простежити динаміку їхнього відображення в низці російсько-українських термінологічних словників, укладених у період між двома академічними російсько-українськими загальномовними словниками — РУС 1 (1980–1981) і РУС 2 (2011–2014).

У російській мові аналізовані одиниці можуть бути справжніми простими дієприкметниками (табл. 2, 3), субстантивованими дієприкметниками з двома коренями, простими або складними прикметниками дієприкметникового походження. Німецькій мові притаманні переважно ті самі словотвірні моделі, крім того, поширений переклад за допомогою складного іменника з атрибутивною першою частиною, утім, німецька мова не є об'єктом нашого аналізу, тому наводимо лише по одному німецькому прикладу для кожної словотвірної моделі. Для українських перекладів використано ширший спектр моделей — починаючи від таких,

Таблиця 2. Структура російських, німецьких та українських термінів

Граматична форма	Російська мова	Німецька мова	Українська мова
Дієприкметник	зависящая от положения (боль)	—	—
Дієприкм. субст. складний	первородящая	Erstgebärende f 'жінка, яка народжує вперше'	книжн. первородяща [РУС 1]
Прикм. (з дієприкм.) простий	опоясывающая (боль) моющее (средство) нарастающая боль	zunehmender (Schmerz) 'оперізувальний біль'	оперізуючий (біль) миючий (засіб) наростаючий (біль)
Прикм. (з дієприкм.) складний	сосудосуживающее (средство)	lageabhängiger (Schmerz) — 'залежний від положення (біль)'	судинозвужуючий (засіб)
Прикметник простий	—	—	залежний від положення оперізувальний (біль) мийний (засіб)
Прикметник складний	—	—	судинозвужувальний
Іменник простий	—	—	первістка [РУС 1,2]
Іменник складний	—	Gürtelschmerz, m — 'оперізувальний біль'	першороділля
Описова конструкція	—	—	яка (шо) родить (народжує) вперше

Таблиця 3. Особливості граматичного оформлення вихідних та перекладних термінів у кількісному вимірі (%)

	Російська мова	Німецька мова	РУС 1	РУС 2
Дієприкметник	6,67	—	—	—
Дієприкм. субст. складний	5,33	4,08	7,5	—
Прикм. (з дієприкм.) простий	72,0	25,33	42,5	15,52
Прикм. (з дієприкм.) складний	17,33	12,25	2,5	—
Прикметник простий	—	—	57,5	82,76
Прикметник складний	—	—	5,0	10,35
Іменник простий	—	14,29	2,5	12,07
Іменник складний	—	32,65	—	3,45
Описова конструкція	—	—	62,5	63,80
Загальна кількість	75	49	36 (4)	53 (5)

що дублюють модель російського терміну, й до абсолютно самостійних — за допомогою звичайного простого або складного прикметника, простого чи складного іменника описової конструкції тощо.

Показовим є кількісний розподіл розглянутих моделей у різних мовах (табл. 3) та у двох російсько-українських загальномовних словниках, які відділені один від одного періодом у понад 30 років [РУС 1 і РУС 2]. У російській мові серед обраних для аналізу одиниць найбільше виявилось простих (54, або 72 %) і складних (13, або 17,33 %) віддієприкметникових прикметників, менше справжніх (5, або 6,67 %) і субстантивованих (4, або 5,33 %) дієприкметників. Для їх перекладу в німецькій мові найчастіше використано складні іменники (32,65 %) та прості субстантивовані прикметники (25,33 %).

Порівняльний аналіз двох російсько-українських словників<sup>1</sup> засвідчує, що в новому РУСі значно зменшилася частка віддієприкметникових прикметників (із 42,5 % до 15,2 %), зовсім немає власне дієприкметників, які траплялися в старому (7,5 %), натомість збільшилася кількість простих і складних прикметників та іменників. Частка описових конструкцій, які в обох словниках наведено як один з варіантів перекладу, що стосується російських власне дієприкметників, практично лишилася такою самою, оскільки це найкращий спосіб передання значення дієприкметника (ознака за дією). Отже, в академічних словниках

<sup>1</sup> Загальна кількість моделей перевищує 100 %, оскільки враховано всі варіанти перекладу кожної одиниці. У загальній кількості одиниць в дужках вказано кількість складних лексем, які не перекладені безпосередньо, але їх переклад може бути встановлений за допомогою складників, наприклад, за відсутності в РУС 2 терміна *адреноблокующее средство* в реєстрі є окрема стаття для російського дієприкметника *блокирующий* — 1. прич. який (шо) блокує; 2. прил. блокувальний.

загалом виражені тенденції, притаманні сучасному українському словотвору. У новому словнику збільшилася й абсолютна кількість термінів досліджуваної структури. Водночас у них зі зрозумілих причин усе-таки відсутня досить велика кількість термінів, тому дуже важливим постає питання якості перекладу саме у спеціальних словниках.

Далі проаналізуємо особливості перекладу українською мовою та подання синонімів деяких утворень у формі активного дієприкметника з питомими та іншомовними коренями у різних словниках (табл. 4, 5).

У загальнономовних словниках усі вони представлені як окремі реєстрові одиниці, у потрібних випадках вказано на їхнє функціонування як прикметників у складі словосполучень, наприклад, *анестезирующий* — мед. 1. який (що) анестезує (знеболює); прич. *анестезуючий*; 2. прил. *анестезувальний*. *Анестезувальний засіб* [РУС 2, I: 46]; *отравляющий* — 1. прич. який (що) отрує; 2. прил. *отруйний, отруйливий*. *Отруйні (отруйливі) речовини* [РУС 2, II: 820]. При цьому навіть у тому самому словнику в одних випадках зауважено неприпустимість в українській мові слів із суфіксами активних дієприкметників (не реком. *димоутворюючий* [РУС 2, I: 664]), в інших вони просто не подані, а іноді наведені як цілком нормативні дієприкметники (*анестезуючий*).

І в загальнономовних, і у фахових словниках дуже рідко враховано синонімію питомих та запозичених прикметників дієприкметникового походження, іменниково-прикметникових сполук та іменників (*анестезувальний / знеболювальний засіб* — *анестетик / знеболювач, адсорбівний засіб* — *адсорбент, жарознижувальний засіб* — *антипіретик*), іменниково-прикметникових та іменниково-іменникових сполук (*мийний засіб* — *засіб для миття; знежирювальний засіб* — *знежирювач* — *засіб для знежирення*). Цей принцип має бути системно застосований до всіх одиниць. Формулу перекладу «призначений для» взагалі дуже рідко використано у спеціальних словниках.

Складні одиниці в російській мові зберігають лише суфікс дієприкметника, а функціонують або як прикметник, або як іменник, і наведені відповідно у двох окремих словникових статтях. Спеціальні словники орієнтовані переважно на термінологічне значення, нерідко копіюючи ту форму, яку запропонував загальнономовний словник (*анестезуючий* [РУС 1, Присяж., Усат., Черв., Никон.], *жарознижуючий* [РУС 1, Присяж., Усат., Черв.], але *отруйний* [РУС 1, Присяж., Усат., Черв., Никон.]). Фахові словники, у створенні або редагуванні яких брали участь мовознавці, іноді пропонують власні варіанти перекладу, які відповідають специфіці української мови (*жарознижувальний* [РУСНТ, Усат.<sup>2</sup>, Литв.]). Відсутність певної одиниці в РУС 1 утруднює її відображення у фаховому словнику (*дымообразующее вещество* — *димоутворювальна речовина* [РУСНТ], *димоутворююча речовина* [Усат.], в інших спеціальних словниках ця одиниця відсутня).

<sup>2</sup> Автор цього словника працював також у колективі РУСНТ, тому в його праці відчутна робота редактора-лексикографа.

Таблиця 4. Переклад російських термінів *анестезирующий і жаропонижающий*

РНС (реєстр)	анестезирующее средство (є також: анестетики)	жаропонижающее (средство) (немає: антипіретик)
РУС 1	мед. який (що) анестезує (зне- чулює), анестезуючий (о. с.); (немає: анестетик)	в знач. суш. мед. жарознижуюче (о. с.)
Присяж.	анестезуючий (о. с.)	жарознижуючий, антипіретич- ний, антифебрильний (о. с.)
РУСНТ	анестезуюча (речовина); (о. с.): мед. анестезувальний, знеболю- вальний; (о. с. – з відсиленням): анестетик – фарм. анестетик	жарознижувальна (речовина)
Усат. Черв.	анестезуюча (речовина) який (що) анестезує, анестезу- ючий (о. с.)	жарознижувальна (речовина) жарознижуюче (о. с.)
Литв.	анестезувальний, знеболюваль- ний (о. с.); (о. с. – з тлумачен- ням): анестетики – анестетики	жарознижувальний (антипіре- тичний, антифебрильний) (о. с.)
Никон. РУС 2	анестезуючий, знеболювальний мед. 1. який (що) анестезує (знеболює); прич. анестезую- чий; 2. прил. анестезувальний. анестезувальний засіб (о. с.); є також: анестетик (обезболива- юче вещество) – анестетик	жарознижувальний суш., фарм. жарознижувальне, жаротамувальне фарм. жарознижувальний, жаро- тамувальний. жарознижувальні (жаротамувальні засоби) (о. с.)

Таблиця 5. Переклад російських термінів *отравляющий і дымообразующий*

РНС (реєстр)	Отравляющее (вещество)	Дымообразующее (вещество)
РУС 1	1. прич. який (що) отрує; 2. в знач. прил. отруйний, отруйливий. отруй- ні (отруйливі) речовини (о. с.)	немає
Присяж.	отруйні речовини	немає
РУСНТ	отруйна речовина	димоутворювальна
Усат.	отруйна речовина	димоутворююча
Черв.	1. який (що) отрує; 2. отруйний, отруйливий: отравляющие веще- ства – отруйні (отруйливі) речови- ни (о. с.)	немає
Литв.	немає	немає
Никон. РУС 2	отруйний 1. прич. який (що) отрує; 2. прил. отруйний, отруйливий. отруйні (от- руйливі) речовини (о. с.)	немає 1. який (що) утворює дим; прич. не реком. димоутворюючий; 2. прил. димоутворювальний, ди- моторчий, димоторний (о. с.)



Таблиця 6. Особливості перекладу російських медичних термінів у формі активного дієприкметника в різних словниках (у % до загальної кількості реєстрових одиниць)

	РУС 1	Присяж.	РУСНТ	Усат.	Черв.	Нікон.	Литв.	РУС 2
Дієприкм. субст. складний	7,5	–	–	–	5,0	2,86	–	–
Прикм. (з дієприкм.) простий	42,5	53,13	23,08	30,0	52,5	17,4	27,27	15,52
Прикм. (з дієприкм.) складний	2,5	9,38	3,85	2,5	2,5	2,86	9,09	–
Прикметник простий	57,5	40,63	57,69	60,0	52,5	65,71	72,73	82,76
Прикметник складний	5,0	6,25	15,39	10,0	5,0	14,29	–	10,35
Іменник простий	2,5	–	1,92	–	–	–	–	12,07
Іменник складний	–	–	3,85	2,5	–	–	–	3,45
Описова конструкція	62,5	21,88	–	–	30,0	2,86	9,09	63,80
Загальна кількість	36 (4)	32	52	40	40	35	11	53 (5)

У новому російсько-українському словнику (порівняно з РУС) значно збільшилася кількість перекладених термінологічних одиниць, що в російській мові мають форму активного дієприкметника і покращилася якість перекладу. Порівняльний аналіз їхнього відображення в проаналізованих словниках (табл. 6) свідчить, що автори дедалі більше намагаються уникати невластивих українській мові моделей, застосовуючи переклад за допомогою простих і складних прикметників та іменників, описових конструкцій тощо, орієнтуючись на зразки, запропоновані в загальнономовному словнику. Утім, далеко не всі потрібні терміни потрапляють до словників, загальна кількість аналізованих одиниць у спеціальних словниках менша, ніж в РУС 2. Зокрема, зовсім не потрапили до словників терміни, які є в реєстрі російсько-німецького медичного словника, *стихающая (боль)*, *зависящая от положения (боль)*, *разгружающий (бюгель)*, *отпугивающее (насекомых средство)*, *пенообразующее (средство)* та ін., лише в загальнономовному словнику є *диспергирующее (средство)*, *смачивающее (средство)*, *снижающее (содержание липидов средство)*, лише в одному з термінологічних *рассасывающее (средство)* [Черв.], *родостимулирующие (средства)* [Литв.], *связывающее (средство)* [РУСНТ].

Розширення сфер функціонування української мови спричинило розвиток наукової термінології і зумовило потребу в створенні нових термінологічних словників, передусім перекладних. Попри інтерферентний вплив російської мови, помічено тенденцію до пристосування способів перекладу цих одиниць до системи української мови, зокрема прикметниками з питомими українськими суфіксами, іменниками тощо. Послідовніше враховано семантичну структуру вихідних дієслів та віддієслівних іменників, вживаних у фаховому мовленні, у перекладі враховано міжмовну семантичну асиметрію.

Водночас у термінологічних словниках переклад не завжди здійснено з урахуванням словотвірного значення, не всі власні ресурси україн-

ської мови використано, а головне — далеко не всі потрібні одиниці зафіксовані фаховими словниками. Отже, присутність російської мови у мовній свідомості більшості українців, з одного боку, спричиняє інтерференцію в їхньому українському мовленні, а з іншого — може бути потужним джерелом розвитку власних словотворчих ресурсів, пропонуючи розвинену систему наукових понять, уже засвоєних мовцями, але таких, що потребують адаптації до виражальних засобів української мови.

На теперішньому етапі система наукових понять, відображена в російській мові, має бути максимально використана для розвитку української наукової термінології на українському мовному ґрунті за обов'язкової співпраці фахівців різних галузей з мовознавцями-лексикографами.

#### УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

- Литв. — Литвиненко Н.П., Місник Н.В. Тлумачний словник медичних термінів: Російською, латинською та українською мовами: для лікарів, науковців, студ. мед. навч. закл. — К.; Ірпінь: ВТФ Перун, 2010. — 848 с.
- Никон. — Русско-английско-украинский медицинский словарь / Е.И. Шапкин, В.В. Никонов, В.Е. Шапкин / под ред. проф. В.В. Никонова. — Х. : Консум, 1998. — 640 с.
- о.с. — лексичній одиниці присвячено окрему словникову статтю.
- Присяж. — Присяжнюк М.С. Російсько-український медичний словник професійної мови фахівців з внутрішніх хвороб (із тлумаченням термінів) : 20 000 слів. — К. : Видавничий дім «КМ Academia», 1995. — 502 с.
- РНС — Болотина А. Медицинский словарь (русско-немецкий и немецко-русский): Ок. 70 000 терминов. — М. : РУССО, 1996. — 774 с.
- РУС 1 — Російсько-український словник в 3-х томах. Изд. 2-ге, вип. / І.К. Білодід (голова редколегії). — К. : Гол. ред. укр. рад. Енциклопедії, 1980–1981.
- РУС 2 — Російсько-український словник у чотирьох томах / П.Ю. Гриценко (голова редколегії). — К. : Знання, 2011–2014.
- РУСНТ — Російсько-український словник наукової термінології. Біологія. Хімія. Медицина / за ред. Л.О. Симоненко. — К. : Наук. думка, 1996. — 660 с.
- СУМ — Словник української мови: в 11-ти т. — К. : Наук. думка, 1970 — 1980.
- Усат. — Усатенко О.К. Російсько-український словник медичної термінології. — К. : Наук. думка, 1996. — 463 с.
- Черв. — Червяк П.І., Захараш М.П. Російсько-український медичний словник. — К. : Генеза, 1997. — 617 с. (понад 30 000 термінів)

1. *Голосовська Г.* Активні дієприкметники в українській літературній мові: уживати чи ні? // Українська мова. — 2011. — № 4. — С. 63–71.
2. *Городенська К.* Нові явища та процеси в українському словотворенні: динаміка чи деструкція словотвірних норм? // Українська мова. — 2013. — № 2. — С. 3–12.
3. *Кислюк Л.* Сучасна словотвірна норма української мови: мовна практика та кодифікація // Українська мова. — 2012. — № 1. — С. 52–66.
4. *Краснопольська Н.* Загальні рекомендації щодо унормування української термінології менеджменту // Українська мова. — 2014. — № 1. — С. 97–104.

Статтю отримано 14.06.2016

Svitlana Sokolova

Institute of the Ukrainian Language of National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

THE INFLUENCE OF A CONTACT LANGUAGE:  
IS IT THE SOURCE OF MISTAKES OR THE SOURCE OF ENRICHMENT?

The article on the basis of biomedical branch terms deals with the problem of effects on the Ukrainian language by the Russian one, the spread of which, in professional sphere, on the one hand, provokes the interference in terms of the use of formative tools, not inherent in Ukrainian language, on the other hand — it can be a powerful source of development of Ukrainian terminology as its' own, suggesting advanced system of scientific concepts already assimilated by speaker, but those that require adaptation to the expressive means of Ukrainian. Analysis of the number of Russian-Ukrainian dictionaries (two common language academic dictionaries, which divides a period of over 30 years, and several specialized in the sphere of medicine and biology) demonstrated that terms and term elements are better represented in newer dictionaries, which in the Russian language have active Participle form, unusual for Ukrainian language, and therefore difficult to translate, and the search for the appropriate Ukrainian forms for transferring of the needed meaning continues. In the Ukrainian part of the new Russian-Ukrainian dictionary (2011-2015), compared with the old one (1980—1981), the proportion of adjectives considerably reduced in the form of active participles (From 42.5% to 15.52%) among the analyzed units, instead the number of ordinary adjectives (from 57.5% to 82.76%) increased. The most professional approach to the selection of Ukrainian equivalent is registered in dictionaries, produced by linguists or with participation of linguists, so as they represent more fully the structures analyzed. However they also often miss units, represented, for example, in the Russian-German Glossaries, many analyzed terms and term elements only fixed in common language dictionaries and not fixed in special ones.

Considering the presence of Russian language in the minds of most Ukrainian, for the successful functioning of the Ukrainian scientific terminology the system of scientific concepts, reflected in the Russian language, should be used as much as possible for the development of Ukrainian scientific terminology on the ground of Ukrainian language, with obligatory cooperation between specialists in various fields and linguists-lexicographers.

**Keywords:** *interference, term system, translation, vocabulary, derivational model.*

**Мовна мозаїка**

**НАЦІЄТВІРНИЙ, А НЕ НАЦІОТВІРНИЙ**

У чотирьох виданнях “Українського орфографічного словника” (VI, VII, VIII, IX) подано прикметники *націотвірний* і *націотворчий*, у складі яких безпідставно вжито голосний *о*. На відміну від запозичень *націоналізм*, *націоналіст*, вони утворені в українській мові безпосередньо від іменникової основи *нації*-(*-а*). Відповідно до чинного “Українського правопису” (§ 25, 2 в) після основ іменників м’якої групи на *-й* у складних словах потрібно вживати сполучний голосний *є* (орфографічно *є*), пор.: *краєзнавство*, *боєдатний*, *націєзнавство*. Саме тому правильним є складний прикметник *націєтвірний*.

*Катерина Городенська*